

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

СТАРОСТ

Уређивачки одбор

- Мр Зоран Комадина, редовни професор (декан)
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Бранка Радовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Јелена Атанасијевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Анђелка Пејовић, редовни професор
Филолошки факултет, Београд
- Др Владимир Поломац, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Никола Бубања, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Часлав Николић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Мирјана Мишковић-Луковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Катарина Мелић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор
Универзитет „Г. д’ Анунцио”, Пескара, Италија
- Др Ала Татаренко, редовни професор
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко”, Лавов, Украјина
- Др Зринка Блажевић, редовни професор
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
- Др Миланка Бабић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
- Др Михај Радан, редовни професор
Факултет за историју, филологију и теологију, Темишвар, Румунија
- Др Димка Савова, редовни професор
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
- Др Јелица Стојановић, редовни професор
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредници

- Др Драган Бошковић, редовни професор (одговорни уредник)
Др Часлав Николић, редовни професор

Рецензенти

- Др Душан Иванић, редовни професор (Београд)
Др Александар Јерков, редовни професор (Београд)
Др Драган Бошковић, редовни професор (Крагујевац)
Др Богуслав Зиелински, редовни професор (Познањ, Пољска)
Др Душан Маринковић, редовни професор (Загреб, Хрватска)
Др Роберт Ходел, редовни професор (Хамбург, Немачка)
Др Ала Татаренко, редовни професор (Лавов, Украјина)

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XVIII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(27–28. октобар 2023)

Књига II/2

СТАРОСТ

Уредници

Проф. др Драган Бошковић

Проф. др Часлав Николић

Крагујевац, 2024.

САДРЖАЈ

Томислав М. ПАВЛОВИЋ

ЧОВЕК, ЦИВИЛИЗАЦИЈА И ТРАДИЦИЈА У ПОЕТСКОЈ
ПЕРСПЕКТИВИ СТАРОСТИ ТОМАСА СТЕРНЗА ЕЛИОТА / 9

Биљана ВЛАШКОВИЋ ИЛИЋ

AGEISM/ЕЈЦИЗАМ КОД ШЕКСПИРА / 17

Марија С. ТЕРЗИЋ

ФИГУРА ОЦА У ДРАМИ КРАЉ ЛИР И РОМАНУ КОРЕНИ / 27

Теодора С. ИЛИЋ

ТРАНСФОРМАТИВНИ УТИЦАЈ СТАРОСТИ У РОМАНИМА СМРТ У
ВЕНЕЦИЈИ ТОМАСА МАСА И ТАЈНА ИСТОРИЈА ДОНЕ ТАРТ / 43

Никола М. БУРАН

ОНТОЛОГИЧНОСТ СТАРЕЊА НАСУПРОТ ПСЕУДОМЕТАФИЗИЧНОСТИ
ТЕЛЕСНОСТИ У РОМАНУ СЛИКА ДОРИЈАНА ГРЕЈА ОСКАРА ВАЈЛДА / 53

Марија С. ДОКИЋ

ПОТРАГА ЗА ВЕЧНОМ МЛАДОШЋУ У НЕПРОЛАЗНОМ
РОМАНУ ОСКАРА ВАЈЛДА СЛИКА ДОРИЈАНА ГРЕЈА / 63

Jasmina A. TEODOROVIĆ

BRAVE NEW WORLD (RE-VISITED):
THE ETERNAL HABITAT OF HUMAN SPECIES / 75

Милан Д. ТОДОРОВИЋ

УЗАЈАМНА ПОДРШКА СТАРОСТИ И МЛАДОСТИ У РОМАНУ
THE HOUSEKEEPER AND THE PROFESSOR ЈОКО ОГАВЕ / 83

Vorjanka Z. ĐERIĆ DRAGIČEVIĆ

POSLEDNJI DAN U ŽIVOTU VILIJA ČERMENA: SVOĐENJE RAČUNA
ODVJEGLOG NARATORA VLASNIKA PRODAVNICE SLATKIŠA / 91

Душан Р. ЖИВКОВИЋ

ОДНОСИ СТАРОСТИ, МУДРОСТИ И ИМАГИНАЦИЈЕ У СОЛОНОВОЈ
ДРЖАВНИЧКОЈ И ПОЕТСКОЈ МИСИЈИ ПЕСМЕ „САЛАМИНА” / 99

Луна М. ГРАДИНШЋАК

ПОЈАМ СТАРОСТИ КАО ПРОЦЕС „СТАРАЊА О СЕБИ” / 107

Владимир Б. ПЕРИЋ

КАЛЕВАЛА, ПОПРИШТЕ РЕЛИГИЈСКЕ БОРБЕ „СТАРОГ” И „МЛАДОГ” / 117

Данијела М. ЈАЊИЋ

ФИГУРА МУДРОГ СТАРЦА У ПЕСМИ „ПЕВАЧ БЕЗ
ЛИРЕ” ГАБРИЈЕЛЕА Д’АНУНЦИЈА / 125

Милица С. СТАНКОВИЋ

СТАРОСТ И РАЗАРАЊЕ ИДИЛЕ У РОМАНУ ДАЉИНЕ МАГДЕ САБО / 133
Старост и разарање идиле у роману Даљине Магде Сабо / 134

Милена М. ВИДОСАВЉЕВИЋ

ТРЕЋЕ ДОБА И УЧЕЊЕ СТРАНИХ ЈЕЗИКА / 145

Биљана С. ТЕШАНОВИЋ

ФИЛОСОФИЈА ЖИВОТА ЈЕДНОГ ОСТАРЕЛОГ

ЏИНИКА У ОЧАЈАЊУ ЈАСМИНЕ РЕЗЕ / 155

Катарина З. БИРОВИЋ

СТАРОСТ КАО ВИШАК: ПЕСНИЧКИ ЈЕЗИК ЖИЛА СИПЕРВЈЕЛА / 171

Јелена Г. МИЛИНКОВИЋ

ДВА ГЛАСА, ДВА СВЕТА, ЈЕДАН ЖИВОТ

(НЕСПОРАЗУМ У МОСКВИ, ЈЕДНО ДОПИСИВАЊЕ, ПОЖАР) / 181

Снежана С. БАШЧАРЕВИЋ

ЧИЧА ГОРИО КАО СИМБОЛ СТАРОСТИ И РОДИТЕЉСКЕ ЉУБАВИ / 193

Верка Г. КАРИЋ

СЕКСУАЛНОСТ КАО ТАБУ: ПЕРЦЕПЦИЈА ЖЕНСКЕ

СТАРОСТИ У РОМАНУ МЕСО РОСЕ МОНТЕРО / 201

Нашаша П. РАКИЋ

СТАРОСТ ОБОЈЕНА ДЕМЕНЦИЈОМ У РОМАНУ ПРИЧА О СТАРОМ

КРАЉУ КОЈИ НИЈЕ МОГАО ПРОНАЋИ СВОЈ ДОМ АРНОА ГАЈГЕРА / 211

Јасмина П. КНЕЖЕВИЋ

ПОРТРЕТ УМЕТНИКА У СТАРОСТИ (ВЕНЕЦИЈАНСКИ СУСРЕТ

ГУСТАВА ФОН АШЕНБАХА И КАРЛА ГУСТАВА ЈУНГА) / 223

Марина М. ПЕТРОВИЋ JÜLICH

СТАРИЦЕ, СТАРЦИ, ПОРЕКЛО И ЈАСТВО У САВРЕМЕНОЈ

НЕМАЧКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ / 235

Милена Р. НЕШИЋ ПАВКОВИЋ

У СЕНЦИ МОГА БРАТА. КОНСТРУКЦИЈА СЕЋАЊА У

ПОЗНИМ ГОДИНАМА КОД УВЕА ТИМА / 243

Емилија П. МАНЧИЋ

ДА ЛИ МИТОВИ СТАРЕ? (РЕ)ИНТЕРПРЕТАЦИЈА

ПРИЧЕ О ХЕРМАНУ (АРМИНИЈУ) ОД КЛОПШТОКА ДО

КЛАЈСТА КАО ПРИЧЕ О НЕМАЧКОЈ НАЦИЈИ / 253

Оливера С. МАРКОВИЋ

РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА СТАРОСТИ У ЖАНРУ ПОРОДИЧНОГ РОМАНА / 267

Јелена Н. АРСЕНИЈЕВИЋ МИТРИЋ

АНТРОПОЛОШКИ ОПТИМИЗАМ СТАРЦА ЗОСИМЕ / 283

Катарина С. ЛАЗИЋ

СЕНИЦИД У РОМАНУ БРАЋА КАРАМАЗОВИ Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ / 297

Јана И. РАСТЕГОРАЦ ВУКОМАНОВИЋ

КОРЕЛАЦИЈА СТАРОСТИ И ДРУШТВЕНЕ ОБЕСПРАВЉЕНОСТИ

У РОМАНУ МАТИ МАКСИМА ГОРКОГ И ЊЕГОВОЈ

ЕКРАНИЗАЦИЈИ ВСЕВОЛОДА ПУДОВКИНА / 307

Снежана Ј. МИЛОЈЕВИЋ

РЕЛАТИВИЗАЦИЈА КАТЕГОРИЈЕ СТАРОСТИ У РОМАНУ

АВИЈАТИЧАР ЈЕВГЕНИЈА ВОДОЛАЗКИНА / 317

Павле Ђ. БОТИЋ

СТАРЧЕСТВО АРХИМАНДРИТА ЛАЗАРА АБАШИДЗЕА / 327

Милена М. ВИДОСАВЉЕВИЋ¹

Институт за српску културу Приштина / Лепосавић

ТРЕЋЕ ДОБА И УЧЕЊЕ СТРАНИХ ЈЕЗИКА²

У модерном друштву 21. века доживотно учење је постало неопходно средство како би се појединац прилагодио сталним променама са којима се изнова суочава. С тим у вези, старији грађани данас треће доба почињу да користе за стицање нових вештина и знања те у прилог томе чешће се одлучују и за учење страних језика. Наиме, доживотно учење се може посматрати као средство које ублажава усамљеност и депресију, док специјално дизајнирани програми за треће доба спречавају дегенерацију неуронских мрежа подстицањем менталне активности у чему помаже и учење страних језика. Учење страних језика у трећем животном добу једна је од популарних активности међу старијим особама. Оно на шта треба водити рачуна јесу одговарајући педагошки приступи, наставне методе, односно, стратегије учења страних језика за ученике трећег доба. Наиме, настава страних језика међу старијом генерацијом требало би да буде усмерена на ученика као и да се имплементира комуникативна метода са посебним фокусом на разговор о познатим темама. Поред тога, наставне методе требало би да укључе стварна животна искуства и пруже релевантан садржај. Напослетку, треба имати у виду да старији људи имају многобројне користи од учења страног језика као што су путовања, социјална укљученост, побољшање когнитивних вештина и опште благостање. Имајући у виду наведено, циљ рада јесте да се укаже на предности доживотног учења у трећем добу као и да се представе резултати досадашњих научних радова који су се бавили темом учења страних језика у трећем добу.

Кључне речи: треће доба, целоживотно учење, настава, страни језици, мотивација

1. Увод

Целоживотно учење представља концепт који промовише постепену трансформацију у заједници задовољних појединаца који уче. Ова врста заједнице је утемељена на непрестаном стварању, обнављању и примени нових знања, вештина и ставова. Систем целоживотног личног и професионалног усмеравања изграђује се и развија током образовног система, док се знатижеља, радост учења новог, мотивисаност и навике непрестаног учења стварају у млађим животним добима. Од раног и предшколског васпитања па до високог образовања предлаже се успостављање поступака, подстицање и усмеравање способности и потенцијала појединаца. Међутим, данашњи динамичан развој нових технологија коренило мења парадигме учења и образовања, са тешко предвидивим утицајима и последицама на будуће начине стицања, преноса и примене знања.

Отуда се и образовање за треће доба мења у складу са многобројним променама у оквиру васпитно-образовног процеса. Милошевић (2009: 211–2014) наводи да образовање за треће доба нуди могућност за креативне и слободне активности, чиме се стварају услови за нове амбиције и перспективе у друштву. Прилике да се активно учествује у друштвеном животу омогућава спречавања социјалне искључености старијих људи. С тим у вези, припадници трећег доба остају активни, умањује се зависност од других људи, јачају самопоуздање, мењају однос према окружењу, али и самоперцепцију. У том смислу је важно стварање

¹ mika_vido_88@yahoo.com

² Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-66/2024-03 од 26.01.2024. године

услова за образовање старијих људи, то јест, могућности да старији користе своје искуство, стечене вештине и мудрост. Наиме, употребом сопствених потенцијала ослобађају се зависности од друштва и могу да прате друштвене промене. У складу са тим, образовање за треће доба може се посматрати као инструмент социјалне и интергенерацијске кохезије.

Међу активностима које могу допринети квалитету живота јесте и учење страних језика у трећем добу. Наиме, развој друштвено-образовних програма који су специјално дизајнирани за треће доба, спречавају дегенерацију неуронских мрежа подстицањем менталне активности у чему помаже и учење страних језика. Отуда, циљ овог рада је управо да се, помоћу резултата досадашњих научних истраживања, укаже на многобројне бенефите учења страног језика у трећем добу у виду побољшања когнитивних вештина и социјалне укључености.

2. Целоживотно учење и треће доба

У модерном друштву учење представља процес који треба да се одвија током целог живота. Сам живот захтева стално учење те сваки појединац треба да има користи од неких нових и напреднијих образовних могућности како би се прилагодио друштвеним променама.

Иако се идеал целоживотног учења данас чешће дели на процес глобализације и информационог друштва, идеја да људи настављају да уче током свог живота није нова. Двадесетих година прошлог века Линдемен (1961) рекао је: „образовање је живот”, и нагласио да је циљ образовања „дати значење животу” наводећи да нема крајње тачке за образовање у целини јер је живот доживотно учење.

Стога, у циљу испуњења „целоживотног учења” и „активног грађанства”, који су разлози за постојање учења друштва, приоритет у учењу треба дати дефинисању перспективе трећег доба. Посебно, одређивање перспективе и очекивања старијих у вези са образовањем могу се сматрати првим кораком у стварању идеалног доживотног учења свеобухватнијег за све појединце. Фридан (1993: 25) навео је да за продуктивно и здраво старење у трећем добу треба водити рачуна о томе како се користи физиолошки и когнитивни капацитет те је закључио да је учење кроз активности, које хране ум чинећи га активним, резултат успешног и продуктивног старења.

У раду под називом *Свежа маја животица* Ласлет (1989: 152) изјавио је да многи старији појединци постају лењи с одласком у пензију након друштвених обавеза и професионалног статуса. Међутим, као резултат настојања да се током другог доба оствари породица и каријера, циљ у трећем добу је самоиспуњење. Тако да је треће доба поменути аутор дефинисао као „круну живота”. Ипак, испуњавање очекивања у трећем животном добу захтевају пажљив и предан труд који ће бити уложен доживотно. Стога, посебно у друштвима у којима су животна очекивања дуга, то је, такође, још једна важна неопходност за доживотне активности. Наиме, у остваривању друштвених одговорности и формирање будућности, старији играју важну улогу колико и млади за даљу животну припрему.

Уједно је Ласлет (1989: 153) навео да старије особе треће животне доби, које се називају „старијим особама младог духа”, имају више друштвене одговорности од младих и ове одговорности се постепено настављају. Као резултат тога, када се посматра из перспективе трећег доба, образовање и учење се вреднују јер обезбеђују личну и друштвену употребу и пружају појединцима неограничено

искуства која су вредна труда. Образовна окружења која откривају потенцијале учења код ученика трећег доба примерени за садашње животне услове јесу: јавни центри за обуку, старачки домови као и центри који нуде учења на даљину уз помоћ нових технологија.

Такође, усвајањем одређених знања и вештина, старији људи у потпуности могу да учествују у заједници. Истраживања показују да се учењем повећава самопоуздање, смисао њиховог живота, а уједно и лакше подносе своју болест јер, како наводе, „док уче забораве на болест”. Старији људи, такође, истичу да учење подстиче њихов интелект, да им причињава задовољство и да им помаже да разумеју и савладају сталне промене у друштву. Они воле активност која подразумева друге људе јер онда нису изоловани. Сусрети и разговори са другима за њих су најважнији јер доприносе личном богаћењу, то јест, емоционалном, духовном и културном док обнављају самопоуздање услед размене знања и искуства са својим вршњацима или са млађима од себе (Ласлет 1989: 153).

3. Учење страних језика у трећем добу

Имајући у виду да се глобална комуникација брзо шири, учење страних језика је постала кључна вештина без које је појединац искључен из већине људских активности. Осим тога, показало се да старији појединци могу имати користи од комплекса когнитивних ангажмана који захтевају активацију екстензивних неуронских мрежа (Вејр et al. 2017), посебно у вези са све раширенијим неуродегенеративним болестима повезаних са старењем, као што су Алцхајмеров синдром и друге врсте деменције.

У том смислу, када се узме у обзир учење страних језика у трећем добу, за такозвану, доживотну двојезичност тврди се да промовише здраво старење. Наиме, ментално жонглирање са неколико језика преноси се из домен контроле језика на општи когнитивни контролни домен, провоцирајући структурне и функционалне промене мозга (Лак et al. 2011). Штавише, претпоставља се да говорници који говоре више језика стварају когнитивну резерву, одлажући појаву симптома дегенеративних болести попут Алцхајмерове болести (Алади et al. 2013). Ако се ови налази могу реплицирати у великој мери, двојезичност би могла бити моћно средство против поремећаја старења те у том смислу, Антонио и остали (2013) предлажу комбиновање програма когнитивног тренинга и вишејезичности, претпостављајући да учење страног језика значајно може допринети когнитивној резерви чак и у одсуству доживотне двојезичности.

Међутим, иако постоји све већи број истраживања о усвајању другог језика код деце и оних који уче у најбољим годинама, остаје још много тога да се истражи о томе како старији одрасли уче нови језик и колико је добро додатно учење страних језика за њих.

Једно од ређих истраживања на поменутој тему јесте и истраживање које су обавили Фенингер и Полц (2018: 2) где је учествовало 12 старијих лица који говоре немачки, од којих је половина немачко-словеначки двојезична. Испитаници који имају између 63 и 90 година, похађали су четворонедељни интензивни курс енглеског за почетнике. За потребе истраживања, тестирани су помоћу дизајна пре/пост теста на низу лингвистичких и когнитивних, али и когнитивних параметара. Резултати непараметарских статистичких тестова и квалитативних анализа показали су да учење додатног језика у трећем животном добу може знатно допринети здравом и активном старењу, јер има позитиван ефекат на извршну

функцију, (језичко) самопоуздање, аутономију, комуникативне вештине и опште благостање, без обзира на узраст и претходно знање језика. Уједно, чини се да друштвени, психолошки и контекстуални фактори, повезани са узрастом, играју једнако значајну улогу као и фактори сазревања.

Наредни резултати истраживања, које су спровели ван дер Плог и остали (2020: 103), указују на то да је неопходно да се користе различите методе у подучавању ученика трећег доба као и да настава страног језика код старијих генерација треба да буде усредсређена на ученика. Уједно, треба применити комуникативну методу са посебним фокусом на разговор о познатим темама и разумевање слушања како би се олакшало учење страних језика код старијих. Дакле, према резултатима истраживања, три главне области које су се издвојиле јесу: окружење за учење, наставне методе и мотивација јер имају дубок утицај на учење страних језик код старијих особа.

Најпре, како Ван дер Плог и остали (2020: 104) наводе, окружење за учење како нематеријално тако и опипљиво треба да се прилагоди ученицима трећег доба. Први, односно нематеријални фактор укључује разматрање атмосфере у учионици. То има везе са стилем наставе. Наставници би требало да буду у стању да установе а затим одржавају добар однос наставника и ученика. Може бити ризично применити потпуно ново приступе подучавању старијих ученика јер они можда преферирају нешто другачији приступ у односу на оне који се користе са млађим особама. Такође, битно је и физичко окружење у учионици, које треба да одговори на посебне потребе старијих особа и могуће баријере везане за узраст, за њихов успех и учење. Старије особе се често боре са баријерама везаним за узраст, као што је оштећење чула. Штавише, ученици трећег доба сусрећу се са знатно већом учесталосту специфичних проблема, укључујући ниже когнитивне способности, што доводи до даљег погоршања у учењу.

Надаље, Ван дер Плог и остали (2020: 104) издвајају другу област која обухвата наставне методе које треба прилагодити ученицима трећег доба. Наставници треба да узму у обзир индивидуалне карактеристике ученика, односно њихове потребе и когнитивне способности, како не би обесхрабрили старије од учења страног језика. Како Рамирес Гомес (2016: 26) тврди, наставници би требало да искористе активности које ученици трећег доба воле да раде. У поређењу са млађим ученицима ученици трећег доба обично бирају различите активности учења, посебно оне које добро познају из свог претходног искуства. Такође, много је мањи притисак када се дословно не прати наставни план и програм те су наставници слободнији да прилагоде ритам наставе што је корисно за ученике трећег доба. Истовремено, то омогућава праксу свих језичких вештина и наставници, уједно, могу да користе стварна животна искуства својих ученика, која чини учење језика смисленим. Штавише, често се омогућава свим ученицима да стекну значајно нелингвистичко знање кроз коришћење страног језика.

Трећа област, како Ван дер Плог и остали (2020: 104) истичу, односи се на мотивацију старијих одраслих која је неретко интерна (унутрашња), што је јасна предност. Док екстерна мотивација има везе са спољашњим наградама или казнама, унутрашња мотивација значи да људи уче страни језик због саме активности, осећају се добро и воле да то раде због себе. Старије особе су обично високо мотивисане из разлога што често, не само да желе да науче страни језик због њега самог, већ имају за циљ и дружење са другим људима. Ово је прилика за наставнике да учине часове језика пријатним и корисним.

Следеће истраживање, које су спровели Ван Кампен и остали (2023: 1), истражује каква су искуства здравих старијих одраслих особа у вези са доживљајем старости. Поставља се питање да ли припадници трећег доба старост доживљавају као препреку за учење нових вештина и учење страних језика.

У том смислу, Ван Кампен и остали (2023: 1) обавили су полуструктуриране интервјуе са 10 ученика трећег узраста (65–77 година), који су похађали курсеве страних језика. Интервјуи су анализирани коришћењем индуктивне тематске анализе. Подаци из интервјуа указују на то да учесници у овој студији верују да су искусили мало или нимало доживљај старости као и да, генерално, нису осећали сметње у учењу нових вештина и страних језика због друштвених или сопствених ставова о учењу у трећем добу. Штавише, није постојала старосна граница за учење језика, према речима старијих учесника.

Дакле, према речима Ван Кампена и осталих (2023), резултати ове студије показују да су старији посебно мотивисани да уче стране језике и да одређени друштвени стереотипи нису знатно утицали на њихове активности. Поред тога, нису постојала негативна искуства у вези са старашћу која би знатно утицала на самопоуздање или капацитете за учење. Објашњење лежи у томе да старији људи, у овом истраживању, не виде себе као старе и имају позитивну слику о себи што знатно утиче и на њихове даље активности и учења. Учесници су указали на то да су укључени у друштво. Поред тога, били су заинтересовани, мотивисани, отворени и вољни да науче нове вештине и нови страни језик. На крају су истакли да се осећају младим духом и, штавише, чинило се да имају поверења у сопствене способности учења, што је неопходно за успешно учење. Иако су старије одрасле особе показале да имају више потешкоћа са процесом учења него раније, то није утицало на њихов поглед и њихове капацитети за учење страних језика.

Такође, Осле Ескера (2020: 9–10) указује да је група људи старијих од 60 година све заинтересованија за учење страних језика. Међутим, упркос поменутих демографским променама, врло је мало спроведених научних истраживања на тему изазова са којима припадници трећег доба суочавају током процеса учења. Наиме, у студијама у вези са усвајањем другог (страног) језика, ова група је потпуно игнорисана или третирана као део хомогене групе одраслих. С тим у вези, Осле Ескера је истраживао искуства учења групе британских ученика између 60 и 75 година који су учили шпански језик. Спроведено је квалитативно истраживање, тачније, серија полуструктурираних интервјуа користећи приступ наративног истраживања како би се разумели њихови циљеви, изазови и тежње. Крајњи резултати овог истраживања сугеришу да овај тип ученика има висок степен мотивације и да је свестан изазова са којима се суочава у процесу учења страних језика. Такође, испитаници су свесни биолошких и когнитивних промена које се јављају са старењем, као и проблема у вези са памћењем које могу представљати значајну потешкоћу. Сходно томе, предлаже се да се часови одвијају споријим темпом и да се користе наставни материјали који ће помоћи да се превазиђу проблеми у вези са ослабљеним слухом и видом код ученика трећег доба. Исто тако, потребно је ученике оспособити за коришћење стратегија учења који су релевантни и ефикасни.

Напослетку, како Ван дер Плог и Бленкиншип (2022: 1) наводе, активности на мрежи су порасле због пандемије Ковид-19, укључујући и активности учења језика. Како се свет мења, то утиче и на старије грађане. Ипак, спроведено је неколико студија које проучавају онлајн учење језика у овој старосној групи.

Штавише, не постоје конкретна упутства о томе како да се спроведи таква врста онлајн курса учења језика. Стога, студија поменутих аутора, управо, испитује шта треба узети у обзир приликом дизајнирања и имплементације онлајн курсева за учење језика за старије особе. У ту сврху представљени су подаци 73 ученика трећег доба у Холандији и Шкотској.

Поменути аутори, Дер Плог и Бленкиншип (2022: 2), прикупљали су податке између маја 2020. и августа 2021. године који укључују изговорене и писмене узорке са лекцијама, фокус групе, интервјуе и упитнике. С обзиром на квалитативну природу података и циљ да се идентификују обрасци значења у одговарајућим скуповима података, усвојен је приступ рефлексивне тематске анализе. Коришћен је индуктивни приступ кодирању, користећи и семантичке (експлицитне или очигледне) и латентне (имплицитне, основне) оквири кодирања, како би се представиле две свеобухватне теме: „Навигација дигиталним аутопутем” и „Спремна камера за нове пријатеље.” Помоћу разговара са испитаницима о овим темама и њиховим подтемама и дошло се до конкретних препорука за учioniцу за учење језика у трећем узрасту.

Из података се закључује, у складу са литературом, да онлајн курс језика за старије особе може бити изводљив, па чак и пријатан. Предлози које, такође, наводи Ђуб (2013: 89), подржани су рефлексивном тематском анализом а под тим се подразумева да курсеви морају да користе једноставне програме који не захтевају брзу обраду, као и да платформе треба да садрже и лекције у реалном времену.

Штавише, Ђуб (2013: 90) помиње да треба избегавати брзу обраду због потенцијалних проблема са радном меморијом. С тим у вези, у овом истраживању Дер Плог и Бленкиншип (2022: 2) открили су да треба избегавати очекивања брзих рачунарских задатака јер старијим особама често недостаје довољно искуства на „дигиталном путу” за ове врсте задатака. Оно што је најважније, подаци из овог истраживања су показали да учење језика има веома важну друштвену компоненту. Учење страних језика у трећем добу, чак и на мрежи, је „друштвени подухват” који може да обезбеди кључну структуру, сврху и транзициона пријатељства која могу да трају и дуже од предвиђеног курса.

Ово је у складу са Ђубом (2013: 90) који предлаже да онлајн курсеви језика и даље треба да омогуће ученицима да комуницирају са вршњацима. Резултати овог истраживања сугеришу да се то може постићи једноставним „ћаскањем” током лекција и, након курса, креирањем *WhatsApp* група и омогућавањем старијима да додају једни друге на платформе друштвених медија (Дер Плог, Бленкиншип 2022: 2). На крају, Ђуб (2013) наводи да наставници треба да подстакну ученике да размишљају о свом процесу учења и, конкретније, о технологијама. Предлог је да се поменуто започне што је раније могуће, по могућности пре прве лекције, тако што ће наставници укључити „лекцију о технологијама” која објашњава њихову употребу и оснажује старије особе да их користе.

На основу података у поменутој студији Дер Плога и Бленкиншипа (2022: 2), конкретне препоруке за онлајн (језичке) курсеве за старије особе јесу планирање лекције пре курса како би се објаснила употреба технологија; затим, видео снимци са упутствима; стрпљење у објашњавању технолошких аспеката курса; употреба видео конференције којима се може приступити преко лаптопа или, што је још важније, таблета; укључивање домаћих задатака у једну платформу, лаку за коришћење; посвећивање обезбеђивању друштвене инфраструктуре јер то може укључивати комуникацију током часова и помагање ученицима да остану у контакту путем *WhatsApp* група или других платформи друштвених медија.

Дакле, на основу резултата поменутих истраживања, учење страних језика у трећем добу има позитиван ефекат на (језичко) самопоуздање, аутономију, комуникативне вештине и опште благостање старијих појединаца. Уједно, битно је окружење за учење, као и наставне методе и мотивација јер имају дубок утицај на учење страних језик код старијих особа. Како би имали боље резултате у учењу страних језика, од великог значаја је и позитивна слика коју старије особе имају о себи јер знатно утиче на њихове даље активности. Такође, имајући у виду да се због биолошких и когнитивних промена које се јављају са старењем јављају проблеми у вези са памћењем, предлаже се да се часови одвијају споријим темпом и да се користе одговарајући наставни материјали. На крају, онлајн учење страних језика, на основу одређених резултата истраживања, показало се као један од адекватних начина да се старији људи активирају, с тим што је неопходно да се користе једноставни програми за учење страних језика.

4. Закључак

Упркос општеприхваћеним стереотипима, старије особе могу постати добри ученици страних језика. Потешкоће са којима се суочавају на часовима језика могу бити превазиђене посебно уклањањем афективних баријера (углавном страха), адаптацијом на окружење за учење, припремом релевантних наставних материјала и, наравно, применом ефикасних наставних метода које служе да јачају стилове учења и стратегије. Студије о старењу доказују да способност учења не опада с годинама. Уколико су старији људи здрави, њихове интелектуалне способности се неће смањити (Шлегрел 1987).

Постоје различити приступи у погледу образовања одраслих на страном језику, међутим, нема разрађене методике наставе. Евидентно је да су стратегије и методе универзалне за све, те и за припаднике трећег доба.

Оно што се наглашава у научној литератури јесте да како одрасли тако и старије особе радије бирају граматички преводни метод, што произилази из чињенице да постоји релација између нивоа познавања страног језика без акцента и узраста. Што је млађа особа, виши је ниво и квалитет звучног облика говора (нпр. услед дуготрајног утицаја страног језичког окружења). Специфични акценат у изговору одраслих објашњава се биолошким одредницама, тј. фосилизацијом артикулатора након пубертета (Маликова 2000). Такође, Ткачикова (2000) указује на чињеницу да старије особе успевају да науче вокабулар и граматичку структуру релативно лако, док звучни систем датог језика и изговор представљају проблем. Производња звука, ритам, односно интонација се сматрају незаменљивим деловима учења за одрасле почетнике, како би превазишли страх и фрустрацију од усмене продукције. С друге стране, сматра се да аудио-лингвална метода може бити дискриминаторна за старије особе, стога се не препоручује у раду.

Међутим, аудиолингвална метода у комбинацији са другим методама може бити ефикасна за припаднике трећег доба. Нагласак на слушању, изговору и производњи говора, доводи до стицања течности у говору. Поред тога, може довести и до ослобађања страха и постепеног развоја вештине комуникације. Цимерманова (2000) указује на чињеницу да старије особе могу да понављају и памте дуже низове звукова, слогова, речи. Они имају предност у памћењу модела, или читавих дијалога под условом да снимци и видео записи буду јасни, то јест, без шума у позадини.

Што се тиче комуникативне методе, она се заснива на директном исправљању грешака, које би, међутим, требало смањити код старијих особа, јер би то могло да има демотивишући ефекат. Цимерманова (2000) наводи да се комуникативна метода може применити код старијих са бољим језичким вештинама. Без обзира на године, способност комуницирања на страном језику је један од примарних циљева. Поменуто је важно јер подстиче мотивацију старијих, као и потребу да изразе своје идеје, мишљење, било изговореном или писаном речју. Предност методе је у чињеници да наставник исправља само озбиљне грешке.

Старије особе, неретко, интегришу нове садржаје у већ постојеће когнитивне структуре те је њихово искуство, у процесу учења страних језика, велика предност. Комуникативна метода, уједно, може заситити њихове друштвене потребе. Пружање могућности за рад у паровима, групама, заједно (али не на такмичарској основи), могу изградити самопоуздање и подршку учење страних језика.

Несумњиво, избор метода зависи од многих одредница, а пре свега, наставници морају да познају потребе, мотивацију, циљеве, узраст као и индивидуалне специфичности групе, како би се одлучили за исправан избор метода. Чињеница је да не постоји само један одговарајући метод, те способност комбиновања методолошких поступака умногоме зависе од квалитета педагошког рада наставника.

Дакле, према поменутом, неопходна су будућа истраживања како би се додатно истражила поменута тема, то јест, колико су старије особе активне, мотивисане и самопоуздане када уче стране језике. Штавише, будућа истраживања би требало да истраже да ли старије одрасле особе које имају позитивну слику о себи, имају боље перформансе учења од старијих одраслих особа са нижим самопоштовањем и да ли то има додатне корисне ефекте на когнитивно функционисање и добробит старијих особа.

ЛИТЕРАТУРА

- Алади, Бак, Дуѓирала, Сурампуди, Шалађа, Шукла, Чодури, Кол 2013: S. Alladi, T. H. Bak, V. Duggirala, B. Surampudi, M. Shailaja, A. K. Shukla, J. R. Chaudhuri, S. Kaul, Bilingualism delays age at onset of dementia, independent of education and immigration status, *Neurology*, 81(22), 1938–1944.
- Антонио, Ганасекера, Вонк 2013: M. Antoniou, G. M. Gunasekera, P. C. Wong, Foreign language training as cognitive therapy for age-related cognitive decline: A hypothesis for future research, *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 37(10), 2689–2698.
- Ван дер Плог, Бленкиншип 2022: M. van der Ploeg, B. Blankinship, Online language learning in the third-age: concrete recommendations to improve seniors' learning experiences, *Gerontology & Geriatrics Education*. Advance online publication, February 2024, Proquest, 21. 2. 2024.
- Ван дер Плог, Кејзер, Лоуи 2020: M. van der Ploeg, M. Keijzer, W. Lowie, Methodological concerns and their solutions in third-age language learning studies, *Dutch Journal of Applied Linguistics*, 9, 1-2, 97–108.
- Ван Кампен, Берг, Кејзер 2023: E. van Kampen, F. van den Berg, J. Brouwer, M. Keijzer, Never too old to learn – Third age adults experience little (self-)ageism or barriers to learning, *Social Sciences & Humanities Open*, 7(1).
- Вејр, Дамни, Ђабелкир, Кристанћо, Бу, Беновићи, Пино, Ригаод 2017: C. Ware, S. Damnee, L. Djabelkhir, V. Cristancho, Y. Wu, J. Benovici, M. Pino, A. Rigaud, Maintaining cognitive

- functioning in healthy seniors with a technology-based foreign language program: A pilot feasibility study. *Frontiers in aging, Neuroscience*, 9, 42.
- Ђуб 2013: Z. Djoub, ICT education and motivating elderly people, *Universitat per a Majors de la Universitat Jaume I*, 1(1), 88–92.
- Ласлет 1989: P. Laslett, *A Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age*, London: Cambridge University Press.
- Лак, Бијалистак, Крек, Греду 2011: G. Luk, E. Bialystok, F. I. Craik, C. L. Grady, Lifelong bilingualism maintains white matter integrity in older adults, *Journal of Neuroscience*, 31(46), 16808–16813.
- Линдемен 1961: E. Lindeman, *The Meaning of Adult Education*, Montreal: Harvest House.
- Маликова 2000: M. Malíková, Kritický vek pre osvojovanie si cudzích jazykov, In Pongó, Š. & Pokrivčák, A. (Eds.), *Teaching foreign languages to adults*, Nitra: UKF, 15–18.
- Милошевић 2009: Л. Милошевић, Образовање за треће доба у функцији очувања и унапређивања квалитета живота у старости, Ниш: *Годишњак за социологију*, 5(5), 207–217.
- Осле Ескера 2020: A. Osle Ezquerro, Enseñanza del español como lengua extranjera a adultos mayores: experiencias de aprendizaje de un grupo de aprendientes del Reino Unido, *Azulejo para el aula de español*, 11, 9–23.
- Рамирес Гомес 2016: D. Ramirez Gómez, *Language teaching and the older adult: The significance of experience*, Bristol; Buffalo: Multilingual Matters.
- Ткачикова 2000: M. Tkáčiková, Basic Principles of Teaching Foreign Language to Adults. In Pongó, Š. & Pokrivčák, A. (Eds.), *Teaching foreign languages to adults*, Nitra: UKF, 24–29.
- Фенингер, Полц 2018: S. E. Pfenninger, S. Polz, Foreign language learning in the third age: A pilot feasibility study on cognitive, socio-affective and linguistic drivers and benefits in relation to previous bilingualism of the learner, *Journal of the European Second Language Association*, 2(1), 1–3.
- Фридан 1993: B. Friedan, *The Fountain of Age*, New York: Simon & Schuster.
- Цимерманова 2000: I. Cimermanová, Vek, výber metódy a úloha učiteľa, in: Pongó, Š. & Pokrivčák, A. (Eds.), *Teaching foreign languages to adults*, Nitra: UKF, 24–29.
- Шлеппрегел 1987: M. Schleppegrell, *The Older Language Learner*, Washington DC: ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics.

THE THIRD AGE AND FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Summary

In the modern society of the 21st century, lifelong learning has become a necessary tool in order for the individual to adapt to the constant changes that he/she is repeatedly faced with. In this regard, today's senior citizens are beginning to use the third age to acquire new skills and knowledge, and in support of this, they often decide to learn foreign languages. Namely, lifelong learning can be seen as a tool that alleviates loneliness and depression, that is, two factors that increase the risk of developing dementia. Therefore, lifelong learning is established through social stimulation, i.e., a strong connection and a sense of belonging between people who share the same learning goals in the classroom. Also, it includes the development of socio-educational programs that are specially designed for the third age, as they prevent the degeneration of neural networks by encouraging mental activity, which is also helped by learning foreign languages. Foreign language learning in the third age is one of the popular activities among older people. The question remains how to properly teach a foreign language to the elderly. What should be taken into account are appropriate pedagogical approaches and teaching methods, that is, foreign language learning strategies for students of the third age. Namely, foreign language teaching among the older generation should be focused on the student and the communicative method should be implemented with a special focus on talking about familiar

topics and listening comprehension in order to facilitate the learning of a foreign language by the elderly. In addition, teaching methods should include real-life experiences and provide relevant content. Finally, it should be borne in mind that older people have an intrinsic, not an extrinsic, motivation to learn a foreign language and that they have many benefits from learning a foreign language such as travel, social inclusion, improved cognitive skills, and general well-being. Bearing in mind the above, the aim of the work is to point out the advantages of lifelong learning in the third age, as well as to present the results of scientific works that dealt with the topic of learning foreign languages in the third age.

Keywords: third age, lifelong learning, teaching, foreign languages, motivation

Milena M. Vidosavljević

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XVIII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(27–28. X 2023)

Књига II/2

СТАРОСТ

Лектура и коректура

Ђорђе Ђурђевић
Милица Баџић

За издавача

Зоран Комадина, редовни професор
декан Филолошко-уметничког факултета

Технички уредник

Стефан Секулић

Штампа

Донат Граф, Београд

Тираж

150

ISBN

978-86-80596-36-5 (низ)

978-86-80596-73-0

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.09(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Српски језик, књижевност, уметност (18 ; 2023 ; Крагујевац)

Српски језик, књижевност, уметност : зборник радова са XVIII међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (27–28. октобар 2023). Књ. 2, 2, Старост / уредници Драган Бошковић, Часлав Николић. - Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2024 (Београд : Донат граф). - 337 стр. : илустр. ; 24 cm

Текст ћир и лат. - Тираж 150. - Напомене и библиографске референце уз радове.
- Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-80596-73-0

ISBN 978-86-80596-36-5 (низ)

а) Светска књижевност -- Мотиви -- Старење -- Зборници

COBISS.SR-ID 154930185